EUROPA, ÎNAINTE ȘI ÎNAPOI

Autor: Codrin Codrea | 9 februarie 2023

În această lună, redacția Syntopic vă propune o discuție despre destinul Europei. Îi mulțumim domnului Codrin Codrea pentru faptul de a ne fi oferit gândurile sale în încercarea de a contura mai bine multiplele problematici pe care le ridică această temă.

1. Care sunt cele mai stringente provocări pe care le întâmpină Europa?

Europa în sine este o provocare stringentă pe care o întâmpină Europa. Nu voi face aici un tur de forță filosofic legat de *autopoiesis*-ul european, doar recomand cu căldură *Euronomosofia*, cursul de Filosofie a Dreptului European la nivel de master (unic în spațiul academic european) de la Facultatea de Drept din Iași, al Domnului Profesor Univ. Dr. DHc. Valerius M. Ciucă, fost judecător la Tribunalul de Primă Instanță, cum se numea pe atunci, profesor și de drept roman și drept privat comparat, căruia i-am fost student și doctorand. Dar, ca să nu mă eschivez printr-o formulare prolixă, înainte de a încerca un răspuns, aș face câteva precizări. În primul rând, dacă sfera răspunsurilor posibile este deja delimitată de felul în care este gândită o anumită întrebare, aceeași condiționare este aplicabilă și cu privire la ce anume reprezintă o „provocare stringentă” la nivel european. Am în vedere aici ceva intuitiv și verificabil: în funcție de situarea pe spectrul politic sau de afinități ideologice chiar incoerente, ceea ce constituie o „provocare” sau ceea ce constituie o „provocare stringentă” la adresa Europei diferă substanțial: un conservator, de exemplu, poate recunoaște o anumită problemă ca fiind o provocare, dar ea devine stringentă și doar într-un anumit sens numai pentru un socialist, iar pentru un liberal s-ar putea să nu apară ca o provocare deloc. În al doilea rând, aș mai opera o distincție: între provocări stringente globale, care se răsfrâng asupra Europei, și provocări specific europene. Cele globale nu sunt oculte, nu e nici o taină: războiul din Ucraina, schimbările climatice, economia mondială și reconfigurarea geopolitică. E mult de discutat despre fiecare, ele sunt provocări stringente care privesc Europa, dar nu sunt specific europene. Cu privire la provocările specific europene, „euroforicii”, cum îmi place să îi numesc și printre care mă număr și

eu, sunt o problemă stringentă pentru eurosceptici și invers. Nici aici lucrurile nu sunt simple. Categoria euroscepticilor este departe de a fi una omogenă: îi conține pe cei care sunt împotriva arhitecturii politice a Uniunii Europene actuale, dar care cred într-o Uniune Europeană care să redea statelor din suveranitatea percepută ca „pierdută", „știrbită", chiar știind că a fost cedată voluntar; îi conține și pe cei care se opun oricărei idei de construcție politică la nivel european, plonjând fără nici o reținere în plin naționalism de secol XIX, precum și pe cei care se contrazic pe sine „ființial", respingând ideea de identitate europeană, aneantizându-și propria identitate odată cu cea europeană. Dintr-un anumit punct de vedere, toți cei care vor o schimbare, o reașezare a construcției politice europene, sunt eurosceptici: un viitor european aveau în vedere și fasciștii și comuniștii secolului trecut. Și un „euroforic" este eurosceptic față de *status quo*-ul politic european: federalizarea stagnează, impulsul inițial s-a diluat, „more Europe!" nu mai pare să capete substanță politică, nu mai încape printre punctele prime de pe agendele curente europene, deși odinioară expresia era pe buzele majorității europenilor. Uitându-mă la istoria postbelică, aș mai spune în final referitor la provocările stringente ale Europei că e simptomatic pentru construcția europeană ca atunci când apare o criză cu potențialul unui blocaj insurmontabil, printr-un soi de alchimie tipic europeană, să se inverseze polii, iar criza să capete valențele unui impuls pro-european.

2. Care din tendințele sau fenomenele pe care le observăm în ultimii ani în Europa au potențialul de a fi reversibile și care dintre ele nu?

De la Grexit la Brexit, cred că toate „exit"-urile acestea sunt reversibile. Sunt niște epifenomene ale amplorii dezinformării, naționalismului furibund, conservatorismului reactiv și populismului de dreapta care, de vreo 20-30 de ani, încă nu s-au consumat, dar care cred că se vor estompa chiar în viitorul apropiat, date fiind extrem de problematica proximitate sau chiar suprapunere cu „valorile" din est, dublată și de substanțialele finanțări din est. E o muncă de delimitare ideologică în care mulți vor sucomba. La fel cum prin '60-'70 începuse în Europa o grea muncă de delimitare și ultra-contextualizate la stânga între „comunismul bun/adevărat" și cel „rău/fals", stalinist, cu nuanțe una mai abstractă ca cealaltă, toată stânga fiind preocupată să salveze marxismul de „incorectele" interpretări și aplicări ale lui în practică, la fel se întâmplă acum printre „conservatorii" europeni: există un conservatorism „bun/adevărat", dar nu e cel al lui Putin, care doar pare conservatorism, dar de fapt nu e conservatorismul acela care trebuie, sunt alte nuanțe relevante etc. E o muncă dificilă de delimitare când pe fond spui același lucru. Dar, ca și în cazul marxiștilor, și acest soi de conservatorism presupune o adeziune mai curând dogmatică și, ca atare, opacă la realitate.

Despre Brexit râd cu studenții mei la curs de fandările și piruetele pe care le-a făcut UK

în istorie în jurul, în interiorul și acum, după Brexit, în afara construcției europene. Nu m-ar mira deloc să revină în Uniunea Europeană. Aș fi mai surprins dacă n-ar face-o. Și după ce ar adera, aș fi iar surprins dacă nu s-ar opune Uniunii Europene. Uniunea Europeană, indiferent de forma pe care ar căpăta-o în viitor, nu cred că este reversibilă, și asta din mai multe motive, unele extrem de cinice sau pragmatice.

3. Are Europa de Est astăzi vreun rol în contextul politic, cultural și social al Uniunii Europene?

Pentru mine, „Europa de Est" ca noțiune politică este extrem de problematică și, dintr-un motiv sau altul, îmi sună tiermondist. O consider mai curând o zonă geografică: acum când scriu, am un glob pământesc pe birou și mă uit la SUA, iar întreaga Europă este de Est. Dar revenind la estul Europei ca și cum ar avea o substanță, cred că orice se află pe frontieră a jucat în istorie și joacă în continuare un rol extrem de important. Frontiera are funcția primordială a delimitării, iar limita este cea care permite separația și constituirea interiorului, a identității, a esenței. Estul Europei conține simultan limita și identitatea, condiția de posibilitate și posibilitatea actualizată. Ca să răspund punctual – politic, nu are ce oferi, are încă de recuperat, iar modelele politice de democrații „originale" nu sunt altceva decât derive autoritariste și iliberale; cultural, cred că suferă de un complex de inferioritate nejustificat care se compensează printr-un autohtonism zornăitor, naționalism retrograd și paseism, o pretinsă „alternativă autentică" oarecum rizibilă la ceea ce este perceput ca „decadent" în vestul Europei. La noi, complexului de inferioritate culturală i s-au dat diferite formulări: nu numai de către generația '38 a lui Eliade, Cioran, Ionesco și ceilalți, dar atunci cred că s-a resimțit cel mai acut ideea de „cultură minoră" și a fost trăită ca o dramă reală, prin extinderea romantică a unor diferențe sau unor decalaje ale unei părți la nivelul întregului cultural. Ideea aceasta a caracterului minor al culturii care este specific acestui spațiu geografic este de o melancolie feroce și foarte seducătoare, însă nu mai puțin eronată, și care s-a dovedit extrem de fertilă în epocă în cultura noastră. Nu știu dacă în prezent mai are același efect, aș spune că dimpotrivă: lucrează negativ, reactiv, inhibitor, resentimentar, alimentând un curent contra-european. Astăzi, „cultura minoră" sau echivalentele sale sunt noțiuni vide, țin de un discurs al unei antropologii culturale perimate care opera cu o sumă de clasificări structural viciate: culturi primitive/evoluate, inferioare/superioare, necivilizate/civilizate. Însă în antropologia culturală contemporană, cea care își propune studierea culturilor în filigran, nu există „cultură minoră" sau alte gradații de acest gen: există *culturi*. Iar estul Europei are deja un rol important din punct de vedere cultural în Uniunea Europeană, iar Uniunea Europeană pune la dispoziție suficiente resurse pentru afirmarea diversității culturale. Din lipsă de siguranță de sine nu este asumat fără echivoc rolul și nu este afirmat ca atare: estul Europei preferă un fel de lamentare vocală stridentă, defensivă, conexată ideii de cultură ca monolit omogen imperturbabil și

care nu face decât să întrețină o postură subordonată auto-impusă, proiectând o alteritate europeană radicală. Cum să fie cultura noastră marginală, când, în întreaga Europă, până în New York, față de Enescu, Brâncuși, Ionesco, Pella, Tzara, Isou până la Perjovschi, de exemplu, este numai admirație și prețuire autentică? Ah, că noi înșine nu știm cine sunt? Că se râde de ortodoxismul radical și de instituții retrograde? Absolut!… În fine, revenind la estul Europei, în mod cert nu vei putea gândi ca un Stăpân cât timp te percepi ca Sclav.

4. Vorbim de obicei despre ce se întâmplă în interiorul Europei și de prea puține ori despre Europa în context global. Vă provoc la un exercițiu de imaginație: va mai fi Europa în următorii o sută de ani scena principală a evoluțiilor globale, așa cum a fost până în secolul douăzeci?

E o întrebare interesantă. Indiferent de răspuns, „a fi scena principală a evoluțiilor globale” e o sabie cu două tăișuri – gândiți-vă ce fel scenă era Europa celor două războaie mondiale… În orice caz, Europa este în centrul lumii. Toți ceilalți sunt poli, iar polii se pot schimba. Cred că viitorul Europei în context global va fi extrem de relevant dacă se iau anumite decizii fundamentale de ordin politic la nivelul Uniunii Europene. Cred că într-o Europă fragmentată, cu națiunile și identitățile naționale în prim-plan la nivel european, nu se poate vorbi și de un prim-plan global, ci de o ieșire totală din decor. Cred că echivocul, indecizia, inerția în această privință costă deja. Am certitudinea, în schimb, că ceea ce va domina lumea în continuare, și nu doar în următorii 100 de ani, este cultura europeană. *Mutatis mutandis*, într-unul dintre cele mai pesimiste scenarii, va fi valabil aforismul *Graecia capta ferum victorem cepit*.

Imagine: Unsplash